دیموکراسی و دەوڵەتی دەستوری لەلای یۆرگن هابرماز

نوسینی / کۆنستانتینوس کاڤۆلاکۆس

کامیل محەمەد قەرەداغی کردوویەتی بە کوردی

یۆرگن هابرماز لەکتێبی(لەنێوان راستییەکان و پێوەرەکاندا) و بە پشت بەستن بەتیۆری(بەردەوامی)یەکەی خۆی, یان بە گوتاری خۆی شیکردنەوەیەك بۆ دەوڵەتی دەستوریی دیموکراسی پێشکەش دەکات, و نومایشێکی سەراپاگیر بۆ تێگەیشتنی خۆی لە سیاسەتەکانی دیموکراسی دەدات بە دەستەوە.

لێرەدا هەوڵدەدەم رانانێکی گشتی بۆ فەلسەفە سیاسییەکەی هابرماز پێشکەش بکەم و چەند چەند سیمایەکی شاردراوزە بێنمە پێش کە رەخنە جەختیان لەسەر دەکات.

لەپێناوی تێپەڕاندنی ئەستەمییەکانی تیۆرە ڕەخنەگرییە دێرینەکە, هابرماس لەنوسراوێکی نایابی خۆیدا تیۆری کردەی بەردەوامی(The theory of communicative Action) پێشکەش دەکات کە تیۆرێکی کۆمەڵایەتییە , کار لەسەر دابەشکردنی کۆمەڵگە دەکات بە دووبەشەوە. بەپێی بۆچوونی هابرماز پرۆسەی بە عەقلانیکردن و مۆدێرنکردن لەسەر دووئاست ڕوودەدات:

(1)ئاستی کەڵەکەبوونی ئەپستمۆلۆژیای بەهانەیی و ئەو پەرەسەندنەی کە بەدووای هێزەبەرهەمهێنەرەکاندا دێت و ڕێکخستنی عەقلانییانەی بەرهەم. ئەم ئاستی سیستمانەش چەند گۆڕەپانێك دینێتە گۆڕێ کە لە ئیلتیزامە ئاکارییەکان ڕەهابوون. کاری تاکەکان لەوێدا لەڕێگەیشتێکەوە ئاراستە دەکرێت پێیدەوترێت"ئاراستەی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن"(پارە/ئابوری, هێز/ کارگێڕیی بیرۆکراسی).

(2)ئاستی ستراکچەری دامەزراوەیی, واتە ئاستی ئاستی ڕێکخستنی ئاکارییانەی ڕەوشتی کۆمەڵایەتی..لەبەرئەوە بۆئەوشتەی کە پێیدەوترێت(جیهانی ژیان) لەپاڵ بەعەقلانیکردنی بەهانەیی سیستمەکانەوە, بەعەقلانیکردنێکی بەردەوامیمان هەیە, واتەوێناکردنە گەردوونییەکان و بیروباوەڕەئاکارییەکان و ئەو دامەزراوە ژێرخانییانەی کە جڵەوی ژیانی کۆمەڵایەتی دەکەن.

ئەم فۆڕمە دووانەییەی مەرجەعیەت چەند ئامرازێکی تیۆری بۆ سەرلەنوێ ڕاڤەکردنەوەی خراپییەکانیمۆدێرنەیوەکو(نەشازی,دابڕان,و تێکشکانی بونیادی کۆمەڵایەتی..هتد)پێشکەش دەکات.ئەو ئامرازانەش واپیشاندەدەن کە ئێستە ئیتر سیستم و یاسا ووردەووردە بەسەر جیهانی ژیاندا زاڵ بوبێ.

سەرکەوتنی فرەگەورەی (سیستم)لە مۆدێرنەدا مەیلی ئەوەی هەیە((جیهانی ژیان)) ملکەچی کۆمەڵە دەستەڵات و پێوەرێکی عەقلانیی بەهانەکارانە بکات. ئەمەش ئەنجامگەلێکی وێرانکەرانەی خۆی دەخاتەسەر بوونیادەکانی ویژدانی پراکتیکیی ئاکاری و دڵنیایی کۆمەڵایەتی,دیارە ئەو دەرەنجامانەش هەرلەڕێگای بەردەوامییەوە دێنەئارا, نەك لەڕێگەی هاوسەنگییە گشتییەکانی پارە و هێزەوە.

بەهەرحاڵ سەرباری ئەوەی کە پەرەسەندنی هەڕەمەکییانەی سیستم بینای جیهانی ژیان دەخاتە مەترسییەوە, جیهانی ژیان خۆیشی بە پرۆسەیەکی بەعەقلانیکردندا تێدەپەڕێت, کە بە شێوەیەکی گونجاو ئازادی دەکات. دەستەڵاتی (تەقلید) لە پۆستمۆدێرندا مۆرکی (زمانەوانیی)پێوەیە, لەبەرئەوە ڕەوایی ناوەڕۆکەکانی پشت بە چەند پرۆسەیەکی بەردەوامی دەبەستێت کە جڵەوکردنێکی گشتگیریی بۆ مسۆگەر دەکات.ئامانجی ئەم پرۆسانە هێنانەکایەی کۆدەنگییەکە کە لەسەر زاڵکردنی بەهاباشەکان بونیادنرابێ.ئێمە دەتوانین بەو کۆدەنگییە بڵێین ماقووڵە. لەمەوە لەلای ئێمە وەرچەرخانێکی بەردەوامی بۆ کۆمەڵە بیروباوەڕێك دروستدەکات کە دەستەڵاتە رەسەنەکەی خۆیانیان لەدەستداوە بۆئەوەی رووڵە ژیانی مرۆڤایەتی بکەن, و کاتێك کە ئەزموونی دەستەڵاتی بەردەوامی بە سەرکەوتوویی دەبڕن,جارێکی دیکە بگەڕێنەوە ناوی.

لەبەرئەوە لە پۆستمۆدێرنەدا لەدایکبوونەوەیەکی پێچەوانەی هەمان وێنەی (جیهانگیرییەك)ی لامەرکەزیمان هەیە, چونکە لەمدا جیاوازییەك هەیە لەنێوان پرسیارەکانی ئەپستمۆلۆژیای تیۆری, و ئەپستمۆلۆژیای پراکتیکی, و جوانیدا. سەرباری ئەوەش بینایەکی ئاکاری بەردەوامیی خۆبەخۆیی و سیستمێکی یاسایی گشتگیر, و دواییش سەرهەڵدانێکی خۆپەرستییەکی تاکڕەوانەی سەربەخۆمان هەیە.

ڕێپێدانی ئیجرایی سیستمی مافەکان

مۆدێرنە سەبارەت بە بونیادە پراکتیکییە ئاکارییەکان پرسیارێکی ڕەخنەگرانە دێنێتەپێشێ, پسیارەکەش ئەمەیە:

لەکاتێکدا کە سیستمی پێوانەیی گشتی سەپێنراوی تائێستە, لەلایەن ئاینەوە ساغلەمە کرابێ, ئیتر چۆن کردە تاکەکسییەکان ڕێکبخەین و سازیان بدەین؟ لەوەڵامی ئەمەدا هابرماز دەڵێت لەناو مۆدێرنەدا سیستمێکی شێواوی ئاکارە ئازادەکانمان هەیە.

چونکە لەکۆمەڵگەی ئیلحاددا تەنها یەك پێوەر هەیە دەگەڕێتەوە سەر کۆدەنگیی عەقلانییانەی هەموو بەشداران, ئەو کۆدەنگییە لەئاکامی مشتومڕێکی ئازادانەوە پێیدەگەن و تەنها بەهانەی باشیشی تێدا دەمێنێتەوە,بۆیە چەسپاندنی ڕەوایی ڕێسا پراکتیکییەکانی ئێمەش بارێکی نمونەیی گوتاری پێویستە کە بەتەواوی بەڕووی تاکەکەسی پەیوەندیداردا کراوەبێت نە گرێچنیی ناوخۆیی و دەرەکی و نە ناهاوسەنگیی هێزیشی تێدابێ.

فاکتەری یەکلاکەرەوە لێرەدا ئەوەنییە کە ئایا ئەم بارە نمونەییەی بەردەوامی بەڕاستی لەئارادایە یان نا, بەڵکو ئەوانەی کە قسەوباس دەکەن:ئەگەر لە مشتومڕەکەیاندا جدی بن- پێویستە وادابنێن کە لەئارادایە و هەیە, ئەگەر پێچەوانەی واقعیش بێت..ئێمە بەبێ‌ئەوەی گریمانی ئەوەش دابنێین کە لەوانەیە بوونی ئەم گوتارە لەباشترین باریدا بوونێکی گریمانەیی بێت, دەبێ بەم بارەی ئاشنابین. بەڵام ئەگەر کردنی ئەم کارەش ئاسان بێت, هێشتا هەر چارەسەر کردنی بەردەوامییانەی هەموو هاودژییە پراکتیکییەکان بەتەواوی زانراو نییە. هەرچی ئەوشتەشە کە پێیدەوترێت (ئاکارە مۆدێرنە پاش تەقلیدییەکان) لەسەر بنەمایەکی گوتاری ئاکاری دامەزراوە :کە هێنانەدیی دەوەستێتەسەر تواناو دەستەڵاتی خودی تاکەکەس, و (دەنگی ناوەکیی ویژدانی ئاکاریمان). لەبەرئەوە لەڕووی ڕێساکانی یاسای تەوزیمییەوە پێویستبوونی فەرزدەکرێت, کەئەوەش بۆخۆی یاسایەکە ئەگەر پێویست بکات لەڕێگەی هێزەوە, و لەڕێگەی سەپاندنی سزاوە دەسەپێنرێت.

کامڵبوونی کۆمەڵایەتی(Social Integration) بوونی سیستمێکی گشتی دەخوازێت.چونکە ئەو پێویستی بەوەیە زۆربەی مەسەلە پراکتیکییە یەکلاییکەرەوەکان لەسەر بنەمایەکی پتەوتر ڕێکبخات. ئەو بنەمایەش لەلای هابرماز –بێگومان لەڕێگەی یاساوە دادەمەزرێت- .چونکە یاسا ئەو دامەزراوەیەیە کە کاری بەردەوامییانەی هاوبەشەکان لەباری قورسی ڕێکخستنەوەی هەموو کاروبارەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی رزگار دەکات. لە هەمان کاتیشدا مەسەلەی پاراستنی سیستمی کۆمەڵایەتی لەنیاز و خووە تاکڕەوییەکان ئازاد دەکات. ئیتر تکەکانیش دەتوانن بەوشێوەیە لە یاسا تێبگەن کە خۆیان دەیانەوێت, کە یان وەك لەمپەرێکی دەرەکی لێیتێدەگەن, یان وەك ڕێسایەکی گشتی. و دەبێتە ئامرازی ئازادییە بەکۆمەڵ و گشتییەکان.

لەبەرئەوە یاسا ملکەچی ئاکاربەندییەك نابێت, بەڵکو پێویستە وەك ڕەگەزێکی وەزیفیی بەسوود تێیبڕوانرێت.چونکە کاتێك کە ڕووبەڕووی گرفتگەلی‌ئاکاری دەبینەوە یاسا ناتوانێت پێمان بڵێت کە چی بکەین و چی نەکەین.بەڵکو ئەو ئەو سیستمە گشتییەمان بۆ دەستنیشان دەکات, کە بەپێی ئەو سیستمە هەرشتێك بەڕوونی حەرام نەبوو,لەڕووی پرەنسیپەوە ڕێگەپێدراو دەبێت.

جگە لەوەش , ئەرکەکانی یاسا وەك ناوەندکارێك لەنێوان جیهانی ژیان و سیستمدا , بریتییە لە کۆتکردنی سیستمەکە تائەو ئاستەی کە هێندە فراوان نەبێتەوە لە سنوری جڵەوکردن دەربچێت.بۆیە یاسا دەبێتە ئەو ناوەندەی کە لەڕێگەی ئەوەوە کۆمەڵگە بەسەر ئابووری و کارگێڕیدا زاڵدەبێ. پاشان لەبەرئەوەی کە یاسای وەزعی شیانی ئەوەی هەیە لە هەموو سەردەمێکدا راست بکرێتەوە: و لەبەرئەوەی کە –ئەگەر لەڕووی گریمانەییشەوە بێت- شەرعیەتی خۆی لەوەوە وەردەگرێت کە دەقی بەرجەستەکردنی ئیرادەی عەقڵیی هەممو , یان زۆربە هاوبەشەکانی داڕشتنی یاسایە, کەواتە دەتوانێت ببێتە ئامرازێکی هێنانەدیی خودیی تاکەکان و کۆمەڵەکان.

بەم مانایە ئەو ڕێگایەی کە مۆڵەتی یاسای وەزعیی پێدەدرێ گرێدراوە بە ئەو ڕێگایەوە کە ڕێسا ئاکارییەکان ڕێگە پێدەدات . هابرماز بەمشێوەیە جیاوازییەکەمان بۆ باسدەکات:

پرەنسیپی ئاکاری لە ئاستی جۆرێکی دیاریکراوی مشتومڕدا کاردەکات کە لە هەناوەوە گەڵاڵە بووە, بەڵام پرەنسیپی دیموکراسی ئاماژە بۆ ئاستێك دەکات کە چەند فۆرمێکی تێکەڵکێشبووی گفتوگۆی دەرەکییانەی تێدا دروستدەبێ.لەم ئاستەی دووایینیاندا ئامادەگیی زۆر وەرگیراوە لەپێناوی بەشداریکردنێکی کاریگەرانە لە پرۆسەگەلێکی گوتارخوێنیدا بۆ داڕشتنەوەی (راوبۆچوون و ئیرادە)دا, و ئەم پرۆسانەش لە چەند فۆرمێکی بەردەوامیدا ڕوودەدەن کە لە ڕووی یاساییەوە ڕەوان.

بۆیە پێویستە دارشتنی یاسای وەزعی لەسەر بنەمای کاروکردەوەیەك بێت کە لەڕووی گوتاریشەوە ڕەواییەکی پتەوی پێدرابێت: کاروکردەوەیەك بەشێوەیەکی تێروتەواو لەسەر بیرۆکەی ڕێپێدانی گوتاریی ئاکار دامەزرابێت و یاساڕێژییەکی لێ بکەوێتەوە کە ئامانجە سیاسییە گرنگەکەی بپێکێت. لەبەرئەوە خواستی ڕێپێدانی ئاکارییانەی یاسا لەڕێگەی کاروکردەوەیەکەوە کە ڕادەربڕینی ئازادانەی هەموو مشتومڕە بەرقەرارەکان و مشتومڕە هاودژەکانیش ڕاستەوخۆ بەرەو گرفتی دیموکراسی و پەیوەندیی ناوەکیی دیموکراسی بە پرەنسیپە بنچینەییەکانی حوکمی یاسا دەمانبات.

سەلاحیەتی یاسا دوو مانای هەیە: یەکەمیان ئەوەیە لەڕووی کۆمەڵایەتییەوە کاریگەر بێت,بەو مانایەی شەرعی و ڕەوابێت, پەیڕەویلێکردنی لەلایەن هاوڵاتیانەوە مسۆگەر بکات, ئەگەر پێویستیشی کرد پەیڕەویلێکردنی لەڕێگەی سەپاندنی سزاوە بسەپێنرێت بەسەر ئەوانەدا کە (پێشێلی دەکەن). بۆیە یاسا لەو مانایەیدا شیاو دەبێت کە حەتمی و(بەزۆر)بێت.چونکە ئەو پێکهێنەرێکی بنەڕەتیی ناو پێکهێنەرەکانی تەونی کۆمەڵایەتییە.

دووەمیان ئەوەیە یاسا تا ئەو پەڕی سنور زۆرەملەیی بێت(واتە قەسری بێت) و پەیوەست بێت بە چەمکە نمونەییەکانی دامەزراوەکەیەوە. چونکە یاساش وەك ئاکارە ئازادەکانی پۆستمۆدێرنە ڕەوایی خۆی لە کردەی بەردەوامیی راوبۆچوونەوە وەردەگرێت,واتە پێویستە لەڕووی گریمانەییەوە دەبێ لەو هەلومەرجانە نزیك ببێتەوە کە لەناو باری گوتاری نمونەییدا هەن. چونکە یاسا واقعێکە لەڕووی پراکتیکەوە ڕەوایە و هەروەها لەلایەنی عەقڵیشەوە دیسان ڕەوایە, بەومانایەی کە ئێمە دەتوانین وای دابنێین کە لەڕێگەی پرۆسەیەکی خۆیی ئاڵوگۆڕ پێکراوی خۆویستی نێوانی تاکەیەکسان و ئازادەکانەوە هاتۆتە بەرهەم. بۆیە ئەو شلۆقییەی کە لەنێوانی واقیعیی ریالیزمی, و ڕەوایی عەقڵانیدا هەیە دزە دەکاتە ناو یاساشەوە.

باشە ئەگەر یاسای وەزعی ڕەوایی خۆی لەو ڕاستییەوە دابتاشێت کە دەکرێ هەموو ئەوانەی بەشدارییان لە دروستکردنیدا کردووە, وا سەیری بکەن کە بەرهەمێکی چالاکیی سیاسیی تایبەتی خۆیانە, و بەمەش ئەگەری بەشداریکردنی هەموان لەدارشتنی یاساکاندا پارێزراوبێت, ئیتر ئایا ئەم شێوازە چۆن گوزارە لە مافە تاکەکەسی و سیاسییەکان دەکات؟

بۆیە بەمە یاسا لە ڕەوشێکدا دەبێ کە ئازادیی میللی (ئازادیی بەشداریکردنی سیاسەت) دابین بکات.دیارە ئەگەر لە هەمان کاتدا پشتگیریی ئازادیی تاکەکەسیش نەکات(واتە ئازادیی تاکەکەس و تێکەڵکێشبوونی ئازادییەکەی لەگەڵ کایەی بواری چالاکیی تایبەتی تاکەکەدا)ناتوانێت ئەوە بکات. لەلایەنی ئایدیالییەوە ئەوانەی کە یاسا دادەنێن خۆشیان ملکەچ دەبن بۆی, بۆیە دەبێ یاسا وەك مەرجێکی پێشینە بۆپەیوەندیکردنێکی سیاسییانەی نازۆرەملەیی لە دیموکراسیدا ئازادیی کەسێتی مسۆگەر بکات و ڕێزیشی لێ بگرێت. بۆیە ئازادیی کەسێتیی تاکەکەسەکان و سەربەخۆیی گشتیی هاوڵاتیان یەك بەدوای یەکدا دوو ئامرازن کە یەکتر دێننەدی.

دەکرێ ئەو کەسانەی کە ملکەچی یاسان تائەو سنورە لە ئازادیی کەسێتیی خۆیان بەهرەمەند بن کە بتوانن لە بەکارهێنانی مافەسیاسییەکانی خۆیان بەهرەمەندبن, بۆئەوەی وا هەست بەخۆیان بکەن کە خۆیان وەك هاوبەشکار داهێنەری ئەو یاسایانەن کە دەبێ ملکەچی بن.

بەبۆچوونی هابرماز, هەستکردن بە ئازادیی گشتی و تاکەکەسی وەك دووڕووی یەك پارەن, وەك ناکۆکیی کلاسیکیی نێوانی سیستمی کۆماری و سیستمی لیبرالی, هەروەها وەك ئازادیی دێرینەکان و نویخوازەکان. هەموویان وەك شەڕێکی بێمانا دەردەکەون. چونکە مسۆگەر کردنی ئازادیی تاکەکەسی لەپێش هەموو شتێکەوە ئەوەی دەوێت کەلەمپەر نەخرێتە بەر ڕێگەی پیادەکردنی مافە سیاسییەکان. لەلایەکی دیکەوە بەبێ بەشداریکردن لە سیاسەتدا ئازادیی تاکەکەسی دەبێتە وەهم.لەبەرئەوەی (وەك ئەوەی کە خۆی لەواقعیشدا وایە) دەکەوێتە ژێر کاریگەریی هێزە حکومی و مالییەکان.پتر لەوەش ئەگەر ئازادیی تاکەکەسی بەشدارییەکی میللییانەی لەپشتەوە نەبێت دەبێتە (ئازادییەکی سلبی), ئازادییەك دەبێ هیچ پەیوەستبوونێکی دەرەکیی نەبێت, دەبیتە ئازادییەکی بێ ناوەڕۆك: لەبەرئەوەی پێناسەکردنی ناوەڕۆکی ئازادی مەرجی ئەوەی دەوێ گفتوگۆیەکی میللی لەگەڵ بەشدارە یەکسان و ئازادەکانی تردا بکرێ.. کەواتە سیستمی مافەکان لەسەر بیرۆکەی کاروککردەوەیەکی یاساڕێژیی بەردەوامیی نمونەیی دەوێت.

ئەستەمییەکانی ڕێپێدانی ئیجرایی

ئێشەکییە بنەڕەتییەکەی هابرماز ئەوەیە لەجیهانی نوێدا ئەگەر هەریەکەی مافە تاکەکەسی و گشتییەکان بەڕوونی و ڕاستەوخۆیی مسۆگەر و کامڵ نەبن ناتوانین بوونی ئازادی وێنابکەین.لەسەر ئەم گۆشەنیگایە چەندان نارەزایی بەرامبەر (ڕێپێدانی ئیجرایی)سیستمی مافەکاندا وروژێنراون.

یەکەم: بەشێوەیەکی راست و دروست تێبینیی ئەوەکراوە کە دەرکەوتنی تیۆری هابرمازی لەناو یاسادا لەپێگەی تیۆرەکەی کانتەوە تا ئەو سنورە یەکلاکەرەوە نەبووە کە داهێنەرەکەی ویستویەتی وابێت. ڕاستییەکەی ئەوەیە کە یاسا لە ڕوانینی هابرمازدا بەرجەستەکردنێکی ڕاستەوخۆی پێوەرە ئاکارییەکان نەبووە. بەڕادەیەك کە هەریەکەی یاسا و ڕێسا ئاکارییەکان لەسەر چەمکی عەقڵانیەتی بەردەوامی و لەسەر فۆڕمێکی نمونەیی لە بەردەوامی و لەسەر پرەنسیپی ئاکاریی جیهانگەری راوەستاون. دواجار ناکۆکییان لەسەر بوون یان نەبوونی پشتگیرییەکی دەرەکی و لەسەر یاساڕێژییەکی روون دەبێت. ئەو خاڵەی کە تێیدا تیۆری گوتارئامێزیی یاسا, لەتیۆری کانتی جیادەبێتەوە ئەو پەیوەندییە پتەوەیە کە لەنێوان پرەنسیپە ئاکارییەکان و پرەنسیپە دیموکراسییەکاندا هەیە, و وەك دەزانین کانتیش ئەو پەیوەندییە بە پێویست دانانێت. دیارە ئەو پەیوەندییە پتەوەش بۆ ئەو ڕاستییە دەگەڕێتەوە کە هابرماز هەر لە سەرەتاوە پرەنسیپی ئاکاری لەسەر بناغەی ئەو بیرۆکە تاکەکەسییە بەردەوامییە نازۆرەملەییە دادەمەزرێنێت, کە بناغە نموونەییەکەی دیموکراسی پێکدەهێنێت.

ئەم ڕاستییە زۆری قوتابییەکانی هابرمازی بەرەو ئەو ئاکامە برد کە دەڵێت هابرماز مەیلی وابووە پرەنسیپە ئاکارییەکان تێکەڵی پرەنسیپە دیموکراسییەکان بکات, و ئاکارییەکانیش واپیشان بدات کە بێسوودن, بۆئەوەی بتوانێت ئاکارگەلێکی فەلسەفیی پۆست میتافیزیایی دابڕێژێت بۆئەوەی وەڵامیان بەچەند گرفتێکی ئاکاریی دیاریکراو پێبداتەوە.

حەزەکەم لەم خاڵەدا ڕەگەزە سەرەکییەکانی ڕەخنەی خۆم بۆ گوتاری ئاکارییانەی هابرماز پێشکەش بکەم.

گوتاری ئاکاری ئامانجی ئەوەیە,پرەنسیپێکی ئاکاریی سەراپاگیر دابڕێژێت, ئەو پرەنسیپە توانای ئەوەی دەبێت بەشێوەیەکی کاریگەر بەرەنگاریی بەهانەکانی گومانکارە ئاکاری و ڕێژەییەکان بکاتەوە بەهەمان کەرەستەی خۆیان.

بەهەرحاڵ, چەمکی ڕێپێدانی بەردەوامیی ڕێسا ئاکارییەکان لەڕێگەی گفتوگۆیەکی نازۆرەملەییەوە حەقیقەتی ئاکاری دەبەستێتەوە بە هەڵوێستێکی بەردەوامیی بەڵگەنەویستەوە, کە لەڕووی مێژووییەوە دیاریکراوە و بە وردییش دەستنیشان کراوە ,ئیتر بۆئەم هەڵوێستە ژمارەی خەڵك بڕی ئەو ئازادییە گرنگ نییە کە تێیدایە. ئەمجا هابرماز لە هەموو گفتوگۆکردنێکی واقعییدا, بۆئەوەی نەخزێتە ناو قوتابخانەی ڕێژەییەوە, بیرۆکەی بارێکی گوتاری نمونەیی وەردەگرێت. ئەم بارە بوونی شلۆقییەك لەنێوان ئەزموونگەری و باڵایی(ترانسندنتاڵ), و لەنێوان واقع و ڕەوایی عەقڵانیدا دەسەلمێنێت.بەهەرحاڵ وەك ئەوەی کە (وێڵمەرWillmar)بەشێوەیەکی یەکلاییکەرەوە سەلماندی ئەم تێزە ئایدیالیستییە(ناکرێ بەوشێوەیەی کە هابرماز خەونی پێوەدەبینێت مانایەکی هەبێت لە سیستمی هزری پۆست میتافیزیاییدا) لەبەرئەوەی پیادەکردنەکەی دەبێتە هۆی هەڵوەشاندنەوەی هەموو ئەو مەرجانەی کە ڕێگەدەدەن بەردەوامی شیاو و پێویست بێت, هەروەها هەڵوەشاندنەوەی دواتایبەتمەندییەکانی بوونی مرۆیی..چونکە لەباری بەردەوامییەکی نمونەییدا کۆمەڵگەیەکی نمونەییمان دەبێت, کە بەشێوەیەکی نازۆرەملەیی و لەڕێگەی زمانێکی نمونەییەوە پێکهاتەکانی پێکەوەگرێدراوە.. بەهەرحاڵ ئەو شتانە هەڵبەستراون و سەر بە ئەم جیهانە نییە و مرۆڤیش مافی ئەوەی دەبێ گومان لەوە بکات کە ئایا بەکارهێنانی بەردەوامی بەپێی مەرجەکانی شەفافیەتی تەواودەبێت, یان نا؟

بۆیە ئەم ڕەخنەیە بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ کاریگەری دەخاتەسەر گۆڕەپانی فەلسەفەی سیاسیی هابرماز, لەبەرئەوەی پرەنسیپی ئاکاریی بەگەردوونیکردن(universalization) و پرەنسیپی دیموکراسی بەدوو پرەنسیپی دووانە دائەنرێن.

ئەگەر پرەنسیپی ئاکاریی بەگەردوونیکردن ڕاستەوخۆ لە گریمانە پێشووەکانی بەردەوامییەوە نەیەتەبەرهەم, و ئەگەر ئایدیالیستییەکی شیاوی بەڵگەنەویستی ڕێپێدراو لەئارادانەبێت, ئەوا هەمان مەسەلە بەسەر پرەنسیپی دیموکراسیی دامەزراوە یاساییەکەشدا پیادەدەبێ. بە دەربڕینێکی تر: ناکرێ ناوەڕۆکی پێوانەیی دیموکراسی بە تەواوی لەسەر بنەمای عەقڵانیەتی بەردەوامی شیبکرێتەوە.

بەپێی لۆژیك پرەنسیپی دیموکراسی لەو گریمانە پێشووانەوە نایەتەبەرهەم , کە بۆ چارەسەری ناکۆکییە پراکتیکییەکانمان لەسەری کۆکین, بەڵکو بەشێوەیەکی نکولی لێنەکراو هاوەڵی پرۆژەی ئازادیی بەکۆمەڵ دەبێت. سیاسەتی دیمەکراسی حەزی لە عەقڵانیەت نییە, بەڵکو وەك ئامرازێك بەکاریدەهێنێت بۆئەوەی بگات بە ئازادی. وەك پێشتریش وترا _ئەگەر بەڕاستی تێبینی کرابێ_ ئازادیی وەزعی و بەکۆمەڵ لەئەنجامی بیرکردنەوەیەکی ئیجرایی بەردەوامییەوە نایەتە بەرهەم, بەڵکو لە خووە ئاکارییە دیموکراسییەکانی ژیانەوە دێتەبەرهەم.

بەدەربڕینێکی تر,پرۆژەی ئازادیی تاکەکەسی و بەکۆمەڵیش دەکەونەپێش پرەنسیپەکانی بیرکردنەوەی بەردەوامییەوە,ئەگەر ئەو بۆچوونەزەینییەشمان راست بێت کەلە کایەی پیادەکردنی کۆمەڵایەتیدا دەرکەوتنی پرۆژەی ئازادییەکە پێویستی بە پرۆسەو پرەنسیپەکانی بیرکردنەوە بەردەوامییەکە هەیە.

رەخنەی دووەم پەیوەندیی بەوەوە هەیە کە تاچەند ئەو داڕشتنەی هابرماز بۆ مافە تاکەکەسییەکانی داناوە گونجاون بۆئەوەی ببنە مەرجی پیادەکردنی ئازادیی گشتی,واتە بۆئەوەی ببنە مەرجی بونیادنانی ئەو کایە میللییەی کە بوار بۆ گەشەسەندنی عەقڵانیی بەردەامی دەرەخسێنێت.(ئالبرێخت ویلمار-Albrecht Willmar)یش پێ لەسەر ئەوە دادەگرێت کە ناکرێت مافە کەسییەکان لە مەرجگەلێکی پێشینەی عەقڵانیەتی بەردەوامی دابتاشرێن,لەبەرئەوەی کایەی(ئازادیی سلبی)هەندێجار مافی کارکردنی ناعەقڵانییەشی تێدایە..هەمان هەستی (هەرگیز نەشیاویی) داتاشینی مافە کەسییەکان لە چەمکی سەروەریی میللی (چارلز لاریمۆر-Charles Larimore)ی بەرەو ئەوە برد کە پرەنسیپی ئاکاریی تاکەکەس وەك سەرچاوەیەك سەیربکات بۆ ڕەهابوونی مافە کەسییەکان لە دەستەڵاتی سەروەریی میللی. بەپێی داڕشتنەکەی ئەو , ئەو پرەنسیپانە فۆرمێك دەدەنە یەکێك لە قووڵترین ئاستەکانی ویژدانی ئاکاریمان:خاڵێکی دەستپێکردنی چەقبەستووی ناو مێژوو دەدەنە هزرمان: سیستمێکمان پێدەبەخشن کە دەتوانین لەمیانەیەوە بیر لە ڕێپێدانەکانیش بکەینەوە..بۆیە سەرباری هەوڵەئاکارییەکانی هابرمازیش بۆ گونجاندنی نێوانی ئازادیی سلبی و ئیجابی لە هزردا,شلۆقیی نێوانی ئەم دوو ئازادییە لە ماوەی مێژووی نوێدا و لەسەر هەردوو ئاستی پیادەکردنی کۆمەڵایەتی و سیاسی وەکو خۆی ماوەتەوە و کەمیش نەبۆتەوە.

دەوڵەتی دەستوری و سیاسەتە دیموکراسییەکان

هابرماز بەپێی تیۆرێکی خۆی کە لە یاسادا دایناوە و لەسەر بنەمای گفتوگۆ رادەوەستێ, بناغەی زەمانەتێکی دەستوری بۆ مافە سیاسییەکان و ئەو مافە مرۆییانە دادەنێت کە مانای کەسی یاسای دیاری دەکات, و ئەمەش بیرۆکەیەکی پێویستە بۆ بونیادنانی (کۆمەڵگەی ئازادی و ئەو یەکێتییانەی لە دیدگای یاساوە یەکسانن).هەروەها ئەم بیرۆکە سەنتەرییەبنەماکانی ڕێپێدانی پرەنسیپە بنەڕەتییەکانی دەوڵەتی دەستورییش گەڵاڵە دەکات.دەکرێ ئەو پرەنسیپانە لەم خاڵانەدا :

1. لەکاتێکدا کە ئامانجی دەوڵەتی دەستوری پێشکەشکردنی هۆکارەکانی ئازادییە تاکەکەسی و کۆمەڵییەکانە, ئامانجی یەکەم بریتییە لە سەروەریی گەل, ئەم سەروەرییەش وا فەرز دەکات کە هەموو دەستەڵاتێکی سیاسی لە دەستەڵاتی بەردەوامیی هاوڵاتییانەوە هەڵقوڵێن. پێویستە دەستەڵاتەکەی هاوڵاتیان پەیوەست بێت بە چەند ئیجرائاتێکی دیموکراسییەوە کە مەرجگەلێکی تایبەت بۆ گفتوگۆ و بەردەوامی دابین بکەن, ئەم ئیجرائاتەش ڕەوایی و عەقڵانیبوونی ئەو ڕێکخراوە یاساییانە پەسەند دەکەن کە لەئیجرائاتەکانەوە دێنەکایە. لەبەرئەوەی کە لەوانەیە برێکی کەمی هاوڵاتییان بەشداری لەم مشتومڕە پێویستەدا بکەن, هەمیشە بوونی نوێنەرایەتیی خەڵك بەشێوەیەکی سروشتی پێویست دەبێ. دامەزراوەی نوێنەرایەتیی پەرلەمانی, و ڕێکخراوە ناوخۆییەکانی مشتومڕکردن و بڕیاردروستکردن, ڕەنگدانەوەی ووردی هەوڵەکانی داهێنانی هەلومەرجی لەباری ئەو گفتوگۆیانەن کە لەسەر بنەمای (زاڵبوونی بەهانە باشەکان) دروستدەبن.ئەمانەش بەیەکەوە بەو پرەنسیپانە کامڵ دەبن کە تایبەتن بە فرەڕەنگیی دەستەڵاتەکانی ناو پەرلەمان و میللییکردنەوەی کۆنگرە پەرلەمانییەکان تا ئەو ئاستەی ڕێگەبدرێ لەلایەن ڕایەکی گشتیی ڕەخنەگرانەوە پێداچوونەوەیان تێدابکرێت.
2. ئێستە کە بەرپرسیاریی ڕێگەپێدانی یاساکان بە پەرلەمان دەسپێردرێت, بەئەنجامگەیاندنی ووردی ئەو بەرپرسیارییەش مەسەلەیەکی گرنگە. دابەشکردنی ئەرکەکانی ڕێپێدان و بە ئەنجامگەیاندنی یاساکان دەبێ لەلایەن دەستەڵاتێکی دادوەریی سەربەخۆوە بێت, ئەمەش گرێدەدرێتەوە بە مسۆگەرکردنی حەسانەی یاسایی تاکەکەسیی هەر تاکێکی یاسایی کە بتوانێت بانگەشەی یاسایی تاکەکەسیی فەراهەم بکات. دواجار کاتێك کە دەستەڵاتی دادوەری وابخوازێت کە حکومەت بکەوێتە جووڵە:بۆنمونە بۆ سەلماندنی سزا, ئەوا پابەندبوونی تایبەتیی حکومەتیش بە یاساوە دەبێتە مەسەلەیەکی بنچینەیی.
3. پرەنسیپی حوکمی یاسا حکومەت دەباتە ژێرباری ملکەچکردن بۆ یاسا(یان جێبەجێکردنی) تەواوکەری داڕشتنەکەی هابرمازە سەبارەت بە جیاکردنەوەی دەستەڵاتەکان. مەبەست لەم پرەنسیپە ئەوەیە دەستەڵاتی حکومی(ئیداری) بنوسێنرێت بە هاوڵاتیانەوە, وەك ئەوەی کە هاوڵاتیان دەستەڵاتێکی بەردەوامین و لەڕێگەی دەستەڵاتی یاسادانانی ناو پەرلەمانەوە دەچنە ناو کارەکانەوە. پتر

لەوەش پێویستە ئەگەری چاودێریکردنی سەرکووتکارییەکانی حکومەت هەبێت, و ئەرکی ئەم چاودێریکردنەش دەکەوێتە ئەستۆی چەند دادگایەکی مەدەنی ولێکۆڵینەوەی ئیدارییانە(واتە حکومەتییانە).

4. پێویستە پرەنسیپی جیاکردنەوەی دەوڵەت لە کۆمەڵگەش بخرێتەسەر ئەوانەی پێشوو, بەڵام ئەم پرەنسیپە ئەو مانالیبراڵییەی جیاکردنەوەی دەوڵەت نا, کە دەوڵەت بەرپرسە لە ئاسایش و یاسای گشتی, لە کۆمەڵگەیەك کە تاکەکانی لەڕووی ئابوورییەوە ڕەکەبەرایەتی دەکەن , یان کۆمەڵگەی گروپە دەستەڵاتدارەکان.

ئەوەی هابرماز بیری لێدەکاتەوە بوونیادنانی (کۆمەڵگەیەکی مەدەنیی)ئازادە, تێیدا ئازادی و فرەڕەنگی یەکبگرن و پەیوەست بێت بە ئایندەیەکی سیاسیی ئازادەوە و گۆڕەپانێکی میلیی نارەسمیی زاڵ بەسەر دامەزراوەکانی دەوڵەتدا پێکدەهێنێ.

ئەم پرەنسیپانەی دەوڵەتی دەستوری چەمکێکی تایبەت بۆ سیاسەت پێویست دەکەن. چونکە لەڕووی پرەنسیپەوە ئامانجی بنچینەیی سیاسەت بونیادنانی یاسایە, لەبەرئەوەی کە دەستەڵاتە دادوەری و حکومییەکان پشتی پێدەبەستن. هابرماز بیرۆکەی زانستێکی سیاسی پێشکەش دەکات کە لەسەر دووئاستی هاوسەردەم دەردەکەوێ:

1. سیاسەتێکی شەرعیەت پێدراوو, و ڕێکخراو لەڕێگەی ئیجرائات و پەرلەمانگەلی جۆراوجۆری سەر بەم گۆڕەپانەوە.
2. داڕشتنێکی نارەسمیی رای گشتی لە کایەی کفتوگۆکردنێکی ئازادانەدا.

ئەم دوو ئاستە چەمکی سیاسەتێکی ئاڵوگۆڕکراو گەڵاڵە دەکەن, کە پشت بە بوونیادێکی یاسایی ئیجرائات و گریمانە بەردەوامییەکان دەبەستن, هەروەها بە جێگەکردنەوەیەکی دروستی گفتوگۆ ئەنجامدراوەکان و ڕایەکی گشتیی نارەسمییش.لێرەوە سەروەریی میلیی وەك کردەیەکی هەمیشەیی دەردەکەوێت, کە تۆڕێکی نارەسمیی ئاڵوگۆڕی سیاسیی تێدایە سیستمێکی سیاسیی دامەزراو لەگەڵ کەرەستەی بوونیادەکەی خۆیدا. لەبەرئەوەی سیستمی سیاسی کەرەستەی خاوی دەستەڵاتی بەردەوامی بۆ هاوڵاتیان دروستدەکات و دەیشیکات بە یاسا.وێنەی کۆمەڵگەیەکی فرەیی لامەرکەزی لەگەڵئەم بیرۆکەیەدا ڕێکدێتەوە, کە هەمیشە بەشێوەیەکی سەراپاگیر بەدەوری دەوڵەتدا نەخولێتەوە.سیاەستی ئاڵوگۆڕکراو بەبێ بوونی یەکێکی ئەم دووئاستەی کە پەروەردەی دەکەن نەشیاووە. چونکە ئەگەر ڕێکخەرێك بۆ گفتوگۆ و مشتومڕە پێکهێنەرەکان لەئارادانەبوو مەسەلەکە دەکەوێتە دەست ئاژاوەیەکی بەردەوامی بەئاکامنەگەیشتوو.بەڵکو پتر لەوەش دەیخاتەبەر مەترسیی جیاوازییە واقعییەکانی نێوانی دەستەڵاتی بەشداربووان.بۆیە ئەگەر تۆڕێکی نارەسمیی کایەکانی بەردەوامیی میللی لەئارادا نەبێ, دەستەڵاتی یاسادانانیش دەکەوێتە بەر ئەگەری لاوازبوون. لەبەرئەوەی کە لەدەستدانی کایە میللییە بەرهەستەکە دەبێتەهۆی لاوازبوون لە لێکۆڵینەوەی گرفتەکۆمەڵایەتییەکان و هەست پێکردنیان و مامەڵەکردن لەگەڵیاندا.

تیۆرە دیموکراسییە ڕادیکاڵییەکەی هابرماز هەوڵدەدات بڕوانێتە دامەزراوەسیاسییەکان لەکاتی کارلێککردنیاندا لەگەڵ کۆمەڵگەیەکی شارستانیی کاریگەردا.جارێکی تر لەگفتوگۆکردنی هاوچەرخانەی شیکردنەوەی بزووتنەوە جیاخوازەکانی ناو وڵاتە سۆشیالیستییەکانی جاران و بزووتنەوەکانی بەدیموکراتکردن لە ئەمریکای لاتیندا ددان بە چەمکی کۆمەڵگەی مەدەنیدا نرایەوە. هەروەها بەتایبەتی لەپاش هەرەسهێنانی سیستمە ئەوروپاییەکانی رۆژهەڵات, و دەرکەوتنی داوای زۆر لەسەر چەند تیۆرێکی سەبارەت بە دیموکراسی, ئەم چەمکەی کۆمەڵگەی مەدەنی بووەتە مەشخەڵێکی دیاری ناو گفتوگۆکانی ئەم بوارە.

ئەو چەمکی کۆمەڵگەی مەدەنییەی کە هابرماز لێبڕواوانە گفتوگۆی لەسەر کردووە, بیرۆکەی "کایەی میللی"ی هێناوەتەوە ناو مشتومڕی نوێوە,ئەو کایەیەش هەمیشە بناغەی چەمکی دیموکراسیی هابرماز بووە. ئەو کۆمەڵگەی مەدەنییە: ئەم(کایە میللییە لاواز)ەیە کە کایەکانی بەردەوامیی میللی دادەهێنێ و ڕایەکی گشتیی نارێکخراویش دەگوێزێتەوە.. چالاکییە بەردەوامییەکەیشی کۆنترۆڵنەکراو و ئاژاوەگێڕییە, هەمیشە لەبەرگریمانی (ئاڵۆزبوونی زۆر)دایە و تەنگ بە لانەکانی سیاسەتی دامەزراو هەڵدەچنێ. بۆیە لەبەر ئەم هۆیە (جەماوەری لاواز)گردبوونەوەیەکی ڕەهابووە لە ئەستەمی و قورسیی بڕیار دروستکردن و تاکە شتێك کە بتوانێت ئەنجامی بدات ئەویە کە بە شێوەیەکی نارەسمی بەردەوام بێت.

هابرماز گۆشەنیگاکەی خۆی وەك ڕوانینێکی واقعی بۆ کۆمەڵگە گرێچنە هاوچەرخەکان پێشکەشدەکات.. هۆی ئەمەش ئەوەیە ئەو کاتێك ئەوە لەبەرچاو دەگرێت کە بەپێچەوانەی لیبرالیزمەوە, ئازادیی کەسێتی بەبێ بوونی بەشداریی سیاسیی هاوڵاتیان لە کاروبارە گشتییەکاندا موستەحیلەو ناکرێ, مەرجی ئەوە دانانێت کە بەپێچەوانەی سیستمی کۆمارییەوە بەشداران ڕاستەوخۆو بەردەوام لە پیادەکردنی سەروەریی میللیدا سەرقاڵ بن. بەمەش ئەو دێت ئەو ئەستەمییانە لەبەرچاو دەگرێت کە لە گەشەی بەرەو ئاڵۆزیی کۆمەڵگە هاوچەرخەکانەوە

سەرهەڵدەدەن, کە دیارە ئەویش لەم رۆژگارانەدا بارەکەی قورس بووە بەهۆی ڕێکخستنی بەردەوامیی ژیانی کۆمەڵایەتییەوە و ئیتر بەرەو پەککەوتن دەچێت. ڕەگەزەکانی ئەم پەککەوتنەش لە کۆمەڵگەدا گرێدەدرێتەوە بە سنورەکانی شارەزایی و زیرەکیی جەماوەر و بە فشارەکانی زەمەن و کەمیی سەرچاوە مادییەکانەوە و جگە لەمانەش گرێدەدرێتەوە بە هەڵوێست و بزوتنەوەی وەکو سەنتەربەندیی "من" و لەدەستدانی هێزی ئیرادە و ناعەقڵانیەت و ئەو وەهمانەوە کە واقعیان تەنیووە.

لەناو ئەو مەسەلە زۆر و زەبەنانەدا کە لە گۆشەنیگاکەی هابرمازەوە لەسەر سیاسەتی دیموکراسی سەریانهەڵداوە من تەنها باسی دووانیان دەکەم:

ڕێپێدانی دامەزراوەکان و پرەنسیپەکانی دەوڵەتی دەستوریی دیموکراسی, لەگەڵ چەمکی ڕۆڵی گۆڕەپانی میللیی نارەسمی.

دەبێ پێش هەموو شتێك مرۆڤ تێبینیی ئەوەبکات کە ئەو گۆشەنیگا ئیجرائییە, بەزۆری پەیوەندیدار دەبێت بە ڕێپێدانی سیستمی مافەکان و پرەنسیپە بنەڕەتییەکانی جیاکردنەوەی دەسەڵاتەکانەوە. لەم خاڵە بەدوواوە ئیتر پێویست دەبێ چەند بەهانەیەکی ئەزموونگەریی زیاتر کۆبکەینەوە لەپێناوی دامەزراوەسیاسییەکان, یان لەدژیاندا.نمونەیەکی ئەوەش دامەزراوەی نوێنەرایەتییە. بەهەرحاڵ ئەمە مانای وایە ناکرێ ئەو شارەزاییە مێژووییە فراوانە فەرامۆش بکرێ کە لەڕێگەی پرۆسەی فیعلیی سیستمی پەرلەمانییەوە پێشکەشکراوە. لەگەڵ ئەوەش نوسینەکەی هابرماز لە ڕێپێدانەکە لەوە دەچێت سەربە ڕۆشنبیرییە لیبرالییەکەی سەدەی نۆزدەبێت. لەلایەکی دیکەشەوە هابرماز لەوەیدا بەهەڵەدا نەچووبو کە پرسیاری جدیی لەسەر هەریەکە لەشیاویی و لە سروشتی نوێنەرایەتی کردوە, سەرباری پشتبەستن بەودامەزراوانەی کە کاری ناوەندگیری لەنێوان پەرلەمانەکان و هاوڵاتیاندا دەکەن (واتە حزبە سیاسییەکان و ڕاگەیاندنی جەماوەری).

لەناو هەلومەرجە زاڵەکانی سەدەی نۆزدەدا: سەرباری مسۆگەرکردنێکی لاوەکیی مافی دەنگدان و حزبی یانەکان(ئەوانەی کە گردبوونەوەی جۆراوجۆری بۆرژوازییانە بوون) بیرۆکەی نوێنەرایەتیکردنی بۆچوون و بەرژەوەندییە تایبەتیەکان لەناو کایەیەکی گشتیی گفتوگۆکردنی ڕێکخراو و یاسایی , زەمینەیەکی ڕاستەقینەی بۆ گەشەسەندنی خۆی دۆزییەوە..

بەهەرحاڵ وەك دەزانین بە دیموکراسیکردنی دامەزراوەکانی دەوڵەتی دەستوریی لیبرالیی کلاسیکی گۆڕانکاریی مەزنی لە پیشەی فیعلیی دامەزراوەکانی نوێنەرایەتیکردندا دروستکرد.

حزبەکانی یانەکان بەشێوەیەکی بیرۆکراسییانە بوونە حزبی جەماوەریی ڕێکخراو, بەفۆناغ خەسڵەتی فرەییان وەرگرت و وایان لێهات لەو هەوادارانەی خۆیان جیاببنەوە کە جاران فەرمانەکانی سەرکردایەتیی حزبیان بۆ دەگواستنەوە. ئیتر گفتوگۆی پەرلەمانییش ڕووی لەشەرعیەتپێدانی کاری هەڵخەڵەتێنەرانەکرد, و کێش و قورسیی زۆرینەی پەرلەمانیی حکومی لەناو پەرلەمانەکانەوە گواسترایەوە بۆ دەسەڵاتی حکومی. نوێنەرایەتیەکەش بە پلەپلە گۆڕرایەسەر ملکەچکردنێکی جەماوەری بۆ توێژی دەستەبژێرەکانی سەرکردایەتیکردن, بە ملکەچکردنێك کە لەلایەن دەوڵەت وحزبەکانەوە هەر چوارپێنج ساڵ جارێك لەڕۆژێکدا ڕێکدەخرێت و لەو ماوەیەدا گەل بەرەو سلبیەتێکی سیاسی دەبات.

دڵخۆش و ئاسودە دەبم گەر قایل بم بەوەی کە ئەم ڕەخنە بێزارکەر و چەندبارەبووەوەی کە بۆنی ئەوەی لێدێت بەرگری لەبوونی دیموکراسی و پرەنسیپە گشتگیرەکانی بکات(وەك ئەوەی کە تاکە ڕێگەی بەرگریکردن لەدیموکراسی بریتی بێت لە شاردنەوەی خراپییەکانی) زیادەڕەویی تێدایە و لەجێگەی خۆیدانییە و هەڵەیە, ئەگەر تەنانەت یەك باسی گونجاویشی تێدابووایە لەسەر چۆنیەتیی کۆنترۆڵکردنی جەماوەریی سیاسییە سەلیقەدارەکان و بیرۆکراتەکانی ناو حزبەکان ئەوا ئەو ڕەخنەیە پەسەند دەبوو. بەڵام پێشنیارەکەی هابرماز قایلکار نییە. ئەوەتا لەوەڵامی پرسیارێکدا لەسەر ئەوەی کە بۆچی پێویستە ئەندامانی پەرلەمان (لەبریی ئەوەی کە خۆیان بەدوای دارشتنیدا بگەڕێن)بڕیارەکانی خۆیان بەپێی چەند گریمانێکی چارەسەرکردن دادەڕێژن کە لەشێوەی گوتاردا پێشکەشیان دەکرێت. هابرماز دەڵێت ئەوان ناچارن بەوشێوەیە کاربکەن , لەبەرئەوەی ئەوکەسانەی ئەوانیان هەڵبژاردووە دەتوانن بەوە سزایان بدەن کە جارێکی تر دەنگیان پێنەدەن.

بەهەرحاڵ ئەم بوونە گریمانەییەی هەلی هەڵبژاردنیش بەڕوونی هەڵخەڵەتێنەرە , چونکە بڕیاردانی ئەوان لە هەڵبژاردنی نێوان (حزبە زۆرەکان)دا, وەك هەمان ئەو ڕێگەیەیە کە مارکەیەکی تایتی پێهەڵدەبژێرن, چونکە لەنێوان کۆمەڵە بەرهەمێکی لەیەکچوودا دانەیەکیان هەڵدەبژێرن کە وادەربکەوێت کەمتر لەوانی تر خراپترە.

ئێمە ئەگەر ددان بەو ئەفسانەیەشدا بنێین کە دەڵێت دامەزراوە نیمچە نوێنەرایەتییەکانی دەوڵەتی دەستوریی دیموکراسی بەشێوەیەکی گونجاو دیموکراسین, و تەنانەت ئەگەر لە گرنگیی ئەو ڕاستییەشمان کەمکردەوە کە گەشەی گەورەی هەریەکە لە دەوڵەت و لە بیرۆکراسیەتی نیمچە

دەوڵەت هەلی باش بۆئەوە دەڕەخسێنن کە خەڵك لە دەوری ڕەوایی حوکمی یاسا گردببنەوە, ناتوانین چاو لە زۆربەی پێشقەچوونەکانی دەوڵەتی مۆدێرن بنوقێنین..چونکە ئەمڕۆ بەجیهانیکردنی ئابوریی بازاڕ ناوەندی داڕشتنی بڕیار دەداتە دەست کۆمپانیافرەڕەگەزەکان و ڕێکخراوەنێودەوڵەتییەکانی ژێردەستەڵاتی ئەو کۆمپانیایانە و دوور لە هەر دەستەلاتێکی دیموکراسی, یان نوێنەرایەتیی هاوڵاتیان.
خاڵی دووەمی ڕەخنەکە ئاماژە دەدات بەوشتەی کە پێیدەوترێت کۆمەڵگەی مەدەنی و کایەی بەردەوامیی جەماوەری_ واتە تۆڕێکی گردبوونەوەی و پەیوەستی ئازادانە, و هەروەها تۆڕێکی ڕاگەیاندنی ڕاسپێردراو بۆ کارکردن وەك دەنگۆیەك بۆ قەببەکردن و بلاّوکردنەوەی دەنگی ئەو بزوتنەوە مەدەنیانەی کە سەربەخۆن و سەربەدەوڵەت نین.. وەك ئەوەی کە ژمارەیەکی پسپۆران تێبینییان کردووە چەمکی کۆمەڵگەی مەدەنی مشتومڕی زۆر هەڵدەگرێت, کەس نازانێت ئایا ئەو کۆمەڵگەیە واقعێکی ئایدیالاّنەیە, شتێکی وێناکراوە, یان بەکردەوە هەیە. کەچی بیرۆکەی کۆمەڵگای مەدەنی لەلای هابرماز بەشێوەیەکی بنەڕەتی دەبێتە ڕەگەزی دیموکراسییانەی ڕوانینەکانی لەسەر سیاسەتی دیموکراسی. کەواتە وێناکردنی بیرۆکەیەکی پێوەری بۆ کۆمەڵگەیەکی مەدەنی بەبێ مانا دەمێنێتەوە, لەبەرئەوەی هابرماز خۆی لەوەنادات بیر لە هەلومەرجە فیعلییەکانی بوونی بکاتەوە و دەیگەڕێنێتەوە سەر گرفتێکی ئەزموونگەری.
بەهەرحاڵ ئەم بیرۆکەیە پیشانیدەدات کە خودی سیستمە سیاسییەکە هەریەکەی توانای فیعلی و ئارەزووی هاوڵاتیانیشی تێدایە بۆ چوونەناو کاری سیاسی. بەشداریی سیاسی لەبریی تاودان وهاندانی خەڵك پێویستی بە سیستمێکی دامەزراوەیی هەیە کە خەڵك فێری گیانێکی نیشتمانپەروەری بکات وهەلومەرجە پێشینەییە مادییە پێویستەکان دابین بکات. ئەو وەڵامانەی لەلایەن هابرمازەوە بۆ ئەم پرسیارانەش پێشکەشکراون دیسان گونجاونین. خواستی بوونی کۆمەڵگەیەکی مەدەنیی کاریگەر گرێدەدرێتەوە بە بوونی کەلتورێکی سیاسیی یاسایی ئازاد کە هەست بە هەموو ئەو گرفتانە بکاتە کە کاریگەری دەخەنەسەر کۆمەڵگە بەگشتی, کەلتورێك کە لەگۆڕان بێت , یان لەبارێکی بەردەوامی لەرینەوە و شەپۆلداندابێت, وبەمەش لە وەڵامدانەوەدا خێرابێت.ڕۆشنبیریی سیاسی لە ئاسمانەکانەوە دانابارێت, بەڵکو لە زەوییەوە پەیدادەبێت, هابرماز ئاماژە بەم پەیدابوونەش نادات, بەڵکو بەپێچەوانەوە, وەك پێشتر بینیمان: ئەو گریمانی ئەوە دادەنێت, کەم و کووڕتییەك هەبێت, کە خۆی دەیگەڕێنێتەوە بۆ واقعی سروشتی مرۆیی, و گوێنەدان بە بیرکردنەوە لەو هەلومەرجە کۆمەڵایەتییەی کە دەیهێنێتە بوون و پشتگیری و بەهێزیشی دەکات. ئەم ڕوانینەی بەسەر ڕۆڵی ڕاگەیاندنی جەماوەرییشدا پیادەدەکات.کاتێکیش کە پرسیاری وروژێنراو لەسەر ئەوە دەبێت کە ئایا بۆچی لەسەر ڕاگەیاندن پێویستە پەیمانی گەورەکردنی ئەو دەنگە لاوازانە بدات کە بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ لەناو کۆمەڵگەی مەدەنیدا دەردەکەون, هابرماز پەنابۆ خوودەتێگەیشتنی پێوانەیی ئەو دەنگانە دەبات (بۆنمونە ئەو زمانەی کە ڕۆژنامەوانی لەسەری ڕاهاتووە) و ڕێکخستنی ڕەسمییانەی بلاّوکردنەوەی ئازاد, لەڕێگەی کۆمەڵە یاسایەکەوە کە بەسەر توانای بەردەوامیی جەماوەردا زاڵدەبێ, بەئومێدی ئەوەی والەو دەنگانە بکات کە بەرهەست بن,بەتایبەتیش لەبارودۆخە قەیرانگرتووەکانی وەك هەڵگەڕانەوەی خەڵکانی مەدەنی. بەڵام ئاشنابوونی ئێمە بە سۆسیۆلۆژیای میدیایی ,ئەم خەونانەش پووچدەکاتەوە, تەنانەت ئەگەر ئەو دەنگانە واقعییانەش بن, ئێمە دەبێ ئەوەمان بەلاوە گرنگ بێت بێین ئەو بارە ناوازانەی ئەو ڕەوشە قەیرانگرتووانە بپشکنین بۆئەوەی بزانین کە ئایا ئەوەندە دەهێنن تیایاندا باسی ئەو مومارەسە بەردەوامییە ئازادانە بکەین کە هابرماز ئاماژەی پێداون!
شیکردنەوەی ئەو سستیی دیموکراسییەی کە لەناو دیموکراتیەتە هاوچەرخەکاندا دەبینرێ و ئەنجامێکی پاسیڤبوونی هاوڵاتیانە کارێکی ئەستەم نییە. کۆهەستییەکی فراوانی وا لەئارادایە کە بەشدرایکردنی سیاسەت کارێکی بێئاکامە.چونکە لەسایەی ئەم هەلومەرجەی ئێستەی بەدەوڵەتیکردنی ئابووریدا ئەگەرێکی پەرەپێدانی کۆمەڵگەی مەدەنی و سەربەخۆبوونی ئەم کۆمەڵگەیە لە دەوڵەت و ئایدیۆلۆژیای بازاڕی ئازاد کراوەتەوە.
ئەو هەوڵە ڕاستەقینەیەی بۆ زاڵبوون بەسەر ئابوریی بازاڕدا پێویستە , دەست تێوەردان و بەشداریکردنی دەوڵەت و سیستمەکانی دەوڵەتی دەوێ, گەر بەپێی ئەم فۆڕمەی ئێستەی پرۆسەی بەبازاڕکردنە سەیری بکرێ.بۆیە ئەوە کاری ڕێکەوت نییە کە دەوڵەت تائەو ئاستە مۆڵەتی دامەزراوە ئازادەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی بدات کە لەناو دەوڵەتدا بتوانن تێکەڵکێشی سیستمێکی کۆدەنگیی لیبراڵیی نوێ یان لیبراڵیزمی کۆمەڵایەتی ببن. بۆنمونە لە ئەورووپادا خراپیی بەرەنگاریکردنی یەکێتییە بازرگانییەکان و زاڵبوونی کاریگەری ئەم یەکێتییانە, باجی بێبەریکردنی خەڵك و هەڵوەشاندنەوەی دەوڵەتی خۆشنودی و پڕئاژاوەبوونی بازاڕی کاری لێکەوتەوە, کە هەموو ئەمانە بەیەکەوە هەن و لەڕێگەی کاری حکومەتە لیبراڵە کۆمەڵایەتییە نوێیەکانیشەوە نەگۆڕدراون. ئاستی سەربەخۆیی کۆمەڵگەی مەدەنی لە ڕێگەی ئەو ڕاستییەوە ئاشکرادەبێ, کە دەوڵەت بێتو لەناو پرۆژەئەڵتەرناتیڤەکاندا کۆمەك بەو شتە بکات کە پێیدەوترێت (کەرتی سێیەم) واتە ئەو کەرتەی کە

دەتوانێت خزمەتگوزاریی نەرم و هەرزانبەهای کۆمەڵایەتی پێشکەش بکات و بەشدارییش لە کەمکردنەوەی تێچوونەکانی پاراستنی ئاسایشی کۆمەڵایەتیدا بکات.
لە نمونەی ئەڵمانیادا کە هابرماز بەپێی ئەو بیردەکاتەوە, کۆمەڵگەی مەدەنی دەکرێ تەنها بەسەر بەشێکی بزووتنەوە ئازادەکاندا پیادەبکرێ. لەسالانی هەشتاکان و نەوەدەکاندا دەوڵەتی ئەڵمانی لەپێناوی ئەو بزووتنەوە دیموکراسییە ئەڵتەرناتیڤی و دەوروبەرپارێزانەدا کە نەشیانتوانی بگەنە ئاستی سیستمی سیاسیی رەسمی: پارێزگاریی لە سیستمێکی ئەمنی دووڵقی کرد.ئەوانە ئەو پرۆژە ئەڵتەرناتیڤیانە بوون کە حوزیان لە هاریکاریکردن و رێکخستنەوەی بارودۆخەکانی خۆیان بوو, کەچی بوونە دامەزراوە و چوونە ناو گۆرەپانی کێبەرکێکردنی سیاسییەوە, و کاریگەرییان لەسەر ژمارەیەکی کەمی بڕیارەکان هەبوو. بەپێچەوانەی ئەمانەشەوە گروپە سیاسییە رادیکاڵەکان و پرۆژە ئەڵتەرناتیڤییەکانی تر(لەنمونەی بزوتنەوە داگیرکارییەکان) بەتوندی سەرکوت کران و لە کایەی گشتیی بەردەوامیی سیاسییش دوورخرانەوە. هاوکات لەگەڵ ئەمەدا ئەو بێکارییەی کە لە بوونیادی ئابووری و لە سەرهەڵچدانی لەپڕی جیاوازیی کۆمەڵایەتییەوە سەریهەڵدا کۆمەڵە تایبەتمەندییەکی نوێی بەخشییە ئەو کەسانەی کەڵەرووی کۆمەڵایەتییەوە دوورەپەرێز خراوبوون و دەنگیان نەدەبیسترا. زۆربەی کات ئەم خەڵکانە رێگاچارەیەکی تر شک نابەن بۆ گوزارەکردن لەخۆیان جگە لە بەرێوەبردنی توندوتیژییەك کە سوکایەتی بەکەس ناکات.بۆیە ئەگەر هەڵوێستیان هەبێت, ئەوا دەکرێ هەڵوێستی ئایدیۆلۆژییانەیان کۆتایی بەم فرەرەنگییە سیاسییە بهێنێت. دەکرێ دیاردەی وا لەپاش ئەنجامدانی هەموو گۆرانکارییە پێویستەکان لەوڵاتانی تری ئەوروپادا دەربکەوێ. تەنانەت ئەگەر لەرووی دیالەکتیکیشەوە دانمان بە پێویستیی ئابووریی بازاڕ وکارگێڕیی بێرۆکراسی ودیموکراسیەتی نوێنەرایەتیشدا نا, ئەوا شێوازەکەی هابرماز رێگە بە ئەگەری شیانی کۆمەڵگەیەکی مەدەنی دەدات, کە ئەو کۆمەڵگەیە بتوانێت لەسەنگەری بەرامبەری دەستەبژێرە دەستەڵاتخوازەکانی دەوڵەت و پایتەختدا بەدیموکراسیکردنێکی راستەقینە بەرپا بکات.
لەم روانگەیەوە بیرۆکەی پتەوکردنی پایەی کۆمەڵگەی مەدەنی بەبێ گۆڕینی هیچ شتێك لە سیستمی دامەزراوەیی کۆمەڵگە نوێیەکاندا پرۆگرامێکی سیاسیی پەسەندنییە, بەڵکو بیرکردنەوەیەکی لاوازیشە.
دەمەوێ هەر بۆ باسەکە بە ئاکامێکی کاتی خۆم قایل بکەم: ئەویش ئەوەیە کە سەرباری ئەوەی هابرماز بیرۆکەی رێپێدانی ئیجرایی پرەنسیپە پێوەرییەکانی دەوڵەتی دەستوریی دیموکراسیی پێشکەش کردووە, خۆی لەوە دەپارێزێت بیر لە ئەگەر و هەلومەرجەکانی پێش بە ئەنجامگەیاندنی نمونەکەی خۆی بکاتەوە.. بەڵام بەهەرحاڵ هزری دیموکراسیی رادیکاڵی ئەگەر بەراستی بەتەنگ کاروبارەکانی دیموکراسی و ئازادییەوە بێت ناکرێ زیندانیی ناو رێپێدانی عەقڵانی ببێت(چونکە لەهیچ بارێکیدا گونجاونییە). هۆی ئەمەش ئەوەیە کە هەر کاتێك ئەو هزرە بێداربۆوە تووشی رووبەرووبوونەوە دەبێت لەگەڵ ئەو تێزە ناوخۆیی کۆمەڵایەتی و سیاسی و بیئییەی کە لەناویدا بە چەند مانایەکی پتەوی یەکگرتوو پرسیار لەسەر پرەنسیپی دیموکراسی دادەرێژرێت. دیموکراسیەت تەنها مەسەلەی چەند کاروکردەوەیەك نییە, بەڵکو شتێکی جیانەکراوەیە لە مەسەلەی ئامرازەکانی بونیادنانی کۆمەڵگەیەك کە پەیوەندیی نێوانی ئەندامە ئازاد و یەکسانەکانی لەرێگەی هاوشانییەوە دیاری کرابێت. ئەگەر زاراوەی (کۆمەڵگەی مەدەنی)هەر مانایەکی هەبێت, ئەوا پێویستە خەونی شتێکی هەبێت کە زیاتربێت لەوەی گروپێکی سادەی کۆمەڵە تاکێکی عەقڵانی بێت, ئەمەش مانای وایە ئێمە لەروانینێکی واقعبینانەی رێژەییەوە و لەژێر فشاری پێویستیی کۆمەککردنی هاوشانیی کۆمەڵایەتی و رەخساندنی هەلومەرجی مانافراوانەکەی هێنانەدیی دەوڵەمەندیی کۆمەڵایەتییەوە چاو بە دامەزراوەکانی خۆماندا دەخشێنینەوە.

سەرچاوە / لە ژمارە (16)ی گۆڤاری(النزوی)وە کراوە بەکوردی, کە گۆڤارێکی وەرزیی فکریی میرنشینیی عوممانە.